

СИМПОЗИЈУМ О ЖИВОТУ И ДЈЕЛУ МАРКА МИЉАНОВА

Црногорска академија наука и умјетности организовала је симпозијум посвећен животу и дјелу Марка Миљанова — поводом 80-годишњице смрти овог знаменитог црногорског књижевника. Припремање симпозијума било је повјерено организационом одбору, у чијем саставу су радили: Михаило Лалић (предсједник), Чедо Вуковић, Милорад Стојовић и Јован Чаџеновић. Симпозијум је одржан 7, 8. и 9. маја 1981. године у Титограду, у просторијама Градске библиотеке „Радосав Љумовић“.

Послије ријечи Михаила Лалића, који је отворио симпозијум у име Црногорске академије наука и умјетности, поднесена су следећа саопштења, и то овим редом:

Др Јован Чаџеновић: МАРКО МИЉАНОВ У КЊИЖЕВНОЈ КРИТИЦИ, др Боко Пејовић: ШТА ЈЕ ПОБУЂИВАЛО МАРКА МИЉАНОВА ДА СЕ ПРИХВАТИ ПЕРА, др Саво Вукмановић: ОДНОСИ МАРКА МИЉАНОВА И КЊАЗА НИКОЛЕ, др Новак Ражнатовић: ПЛАВСКО-ГУСИЊСКА КРИЗА 1879. И МАРКО МИЉАНОВ, Мустафа Мемић: МАРКО МИЉАНОВ У ТРАДИЦИЈИ ПЛАВОГУСИЊСКОГ КРАЈА, др Љубомир Зуковић: НАРОДНЕ ПЈЕСМЕ О КУЧИМА ИЗ ЗБОРНИКА МАРКА МИЉАНОВА, др Растислав Петровић: ЛИКОВИ КУЧКИХ ВОЈВОДА У ДЈЕЛУ МАРКА МИЉАНОВА И У ИСТОРИЈСКИМ ДОКУМЕНТИМА, др Дара Вучинић-Варга: ОБЛИКОВНИ ПРОСЕДЕ У АНЕГДОТАМА МАРКА МИЉАНОВА И У ПРИМЕРИМА НАРОДНИХ АНЕГДОТА НА ТЛУ ЦРНЕ ГОРЕ, др Петар Пешуг: ТРАНСФОРМАЦИЈА ПРИЧЕ У АНЕГДОТУ У ДЈЕЛИМА МАРКА МИЉАНОВА, мр Живко Бурковић: О КОМПОЗИЦИЈИ „ПРИМЈЕРА ЧОЈСТВА И ЈУНАШТВА“ МАРКА МИЉАНОВА, Буза Радовић: ПЈЕСМА НАС ЈЕ ОДРЖАЛА, Бамил Сијарић: ЛИКОВИ СЛИЧНИ ГРЕБЕНУ НА КАМЕНУ, Радун Мићковић: МАРКО МИЉАНОВ ЈЕ АУТОР „ПОСЛАНИЦЕ СЕРДАРУ ЈОЛУ ПИЛЕТИЋУ“, др Новак Килибарда: МАРКО МИЉАНОВ КАО ЗАТОЧНИК ЈУНАШТВА И ЗАТОЧЕНИК УСМЕНОГ ПРЕДАЊА, др Драгоје Живковић: ПОИМАЊЕ ГЛАВАРСКОГ ПОЗИВА У ДЈЕЛУ МАРКА МИЉАНОВА ПОПОВИЋА, др Данило Радојевић: ПРОБЛЕМ ИЗДАЈЕ У ДЈЕЛУ МАРКА МИЉАНОВА ПОПОВИЋА, др Бранко Букчић: СОЦИЈАЛНИ МОТИВИ У ДЈЕЛИМА МАРКА МИЉАНОВА, Јосип

Грбеља: ПЕРСОНИФИЦИРАЊЕ ОБИЧАЈНЕ ЧАСТИ И ПОШТЕЊА, Борбе Костић: ЧЕСТОСТ ЈАВЉАЊА РЕЧИ И САДРЖИНА ДЕЛА МАРКА МИЉАНОВА, др Драгуљуб Петровић: НАПОМЕНЕ О ЈЕЗИКУ МАРКА МИЉАНОВА, др Војислав Никчевић: ЈЕЗИК МАРКА МИЉАНОВА У ПОРЕБЕЊУ С ЊЕГОШЕВИМ И ВУКОВИМ ТИПОМ КЊИЖЕВНОГ ЈЕЗИКА, мр Слободан Вујовић: ФУНКЦИЈА РЕТОРИЧКИХ ОБЛИКА У КЊИЖЕВНОМ ДЈЕЛУ МАРКА МИЉАНОВА, Чедо Вуковић: НАРОДНА РИЈЕЧ ИСПОД ПЕРА МАРКА МИЉАНОВА, др Иве Рудан: ИДЕАЛИ ЧОЈСТВА МАРКА МИЉАНОВА И ПЈЕСНИЧКА ИСТИНА У НАРОДНОЈ ЧАКАВСКОЈ ПЈЕСМИ, Миливој Родић: ИДЕАЛИ ЧОЈСТВА МАРКА МИЉАНОВА У СВЈЕТЛУ НАРОДНЕ ПОЕЗИЈЕ УСТАНКА И РЕВОЛУЦИЈЕ, мр Воислав Јаћоски: МАРКО МИЉАНОВ У АЛБАНСКОЈ НАРОДНОЈ ПЕСМИ, др Светозар Пилетић: ТАКО ЈЕ КЛИКОВАО МАРКО МИЉАНОВ, др Радомир Ивановић: НЕКИ АСПЕКТИ МАРКА МИЉАНОВА, др Твртко Чубелић: МЕТОДОЛОШКИ НЕСПОРАЗУМИ У ВРЕДНОВАЊУ КЊИЖЕВНОГ ДЈЕЛА МАРКА МИЉАНОВА, др Слободан Томовић: О ХИЈЕРАРХИЈИ МОРАЛНИХ ПОЈМОВА У ДЈЕЛИМА МАРКА МИЉАНОВА.

Академија, сада, није у могућности да објави сва саопштења и дискусију; закључено је, стога, да у *Гласнику* Одјељења умјетности — уз прилоге редовног броја — буде штампано бар неколико саопштења, оријентишући се притом на радове који се непосредније баве анализом књижевног дјела Марка Миљанова.

Уредник *Гласника* захваљује Михаилу Лалићу и др Јовану Чабеновићу који су му — давањем мишљења о појединим радовима са симпозијума — пружили помоћ у припремању овог дијела *Гласника*.

МИХАИЛО ЛАЛИЋ

Другарице и другови,

Имам част да у име Црногорске академије наука и умјетности отворим сусрет и разговор којим се означава сјећање на осамдесету годишњицу смрти јунака и писца Марка Миљанова Поповића.

Отварајући ову меморијалну а и радну манифестацију, захваљујем учесницима и референтима, освједоченим познаваоцима живота и дјела писца *Примјера*, који ће својим радовима дубље и свестра није освијетлити поједине епизоде Марковог живота, а такође теме и питања у вези с његовим књижевним дјелом.

Захваљујем и јавним и културним радницима који својим присуством на овом скупу одају поштовање успомени на Марка Миљанова, једног од највећих људи Црне Горе, човјека који нам својим примјером, карактером, оствареним дјелом и завјетом на човјечност чини част спадајући међу велике људе југословенских народа.

Овај сусрет ће потврдити ријечи које је прије четврт вијека написао Вељко Петровић поводом штампања *Примјера чојства и јунаштва* у издању Матице српске у Новом Саду. Петровић се сјећа да, кад је то дјело први пут изашло пред читаоце „веома су ретки били они који су увиђали да је покојни војвода тим својим анегдотама повећао не велики број истински класичних дела српско-хрватске лепе књижевности...“ У то вријеме, то јест прије осамдесет година, јер су се *Примјери* појавили исте године, кратко вријеме после смрти њиховог писца, сматрани су, сјећа се савременик „отприлике као историјско и морално-психолошки докуменат локалнога карактера; у најбољем случају као узорци свежег готово дивљег горштачког изражавања“... Петровић објашњава и разлоге таквог пријема: Маркова књига се појавила „у време такозване европеизације у нашој књижевности. Све је било нагло да докаже како и ми умемо да будемо истанчани, префињени и рафиновани, да и ми патимо од сплина који је захватио био тада стару и заморену западну буржоазију. То је време Дон Родрига, кризантема, орхидеја, а с друге стране

популистичке Јанкове идиле, Сремчеве генијалне вулгарности и Бориног карасевдаха. Међутим, било је већ у тим данима неколико људи — данас их има више, а временом биће их све више“, каже Петровић — „који су при првом читању осетили да имају пред собом изворно књижевно-уметничко дело. Да је оно јединствено у нашој књижевности не само по документарној и фолклорној садржини, не само по језичним покрајинским специјалитетима, већ и по временски неограниченој лепоти етичких подвига, и по изразито крепком стилу којим су те настране нарави и карактери приказани, исклесани.“

Кад се каже да је у тим првим данима, прије осамдесет година, било људи који су опазили да дјело Марка Миљанова доноси окрепљујући народни дух, ту се мисли прије свега на Јована Скерлића, Ђака Светозара Марковића, који је *Примјере* први поздравио: „Та ретка књига пуна је живота и здравља и физичкога и моралнога, и у ово доба малокрвности и атоније нама импонују сви ти људи са живцима као паламари и са простим душевним животом који се сав састоји у вољи и делатности. Све то утиче животворно и укрепљујуће као када човек пуним грудима дише свеж ваздух са планина „кудијен остри вјетрови звижде...“

Књиге, као људи, имају — свака своју судбину. Неке бљесну и угасну, друге блистају неко вријеме и налазе своје мјесто на лествици вриједности, док су трајно вриједна дјела осуђена да се боре с ћудима времена, надживљавајући плиме и осјеке привремених флора и вегетација. За ових осамдесет година, откад су *Примјери* објављени, наилазили су периоди малокрвности, атоније, хризантема, орхидеја и осталих европеизација, па су повенуле многе од тих вјештачких башта и рајева, а љепота етичких подвига, забиљежених Марковом руком, избором и крепким стилем, надживјела их је, као што је надживјела и све оне славопојке које су се о њима виле, и остала да окрепљује ваздухом с планина, из предјела „кудијен остри вјетрови звижде“.

Вриједно је наше пажње све што је Марко написао, јер је велика унутрашња мука и невоља нагнала ту перу невичну руку борца и војводе да се грчи над хартијом. Значајни су нам и записи о животу Арбанаса, незаборавне су приповијетке о хајдучима Раку Бурићу и Или-Кучу, потресне су легендарне слике из прве похаре Куча, тешки подаци о свирепој другој похари рањеним срцем записани.

Ипак се *Примјери* издвајају. По временски неограниченој лепоти моралних подвига то је књига каквих је мало на свијету, можда једина у свјетској књижевности књига која је од почетка до краја посвећена, испуњена врлинама. Праштање, правичност, поштовање противника, превазилажење личних и уских интереса, пожртвовање, вјерност, јунаштво, миротворство и човјештво — ко је други нанизао такав вијенац моралних подвига и нашао толико њихових скромних носилаца да о њима и само о њима сачини књигу? ...

Поред свих борби, погибија, упада, насиља и зала што се тамо догађају — та књига је у суштини, као што је Скерлић рекао, ојачавајућа и на свој начин оптимистичка. Није то оптимизам обећања, не оперише ни илузијама на рачун благонаклоне будућности, него читаоца упућује да сам у себи нађе снагу и утјеху, да спреман дочека све што дође и да превазиђе шта га снабе. У патњама, у савлађивању искушења, у сазнању да живот није највиша вриједност као што ни смрт није последњи губитак, у мушким и женским ликовима који то мисле, говоре и творе нашао је Марко Миљанов љепоту и истакао њену племениту поезију. Те примјере је Маркова књига нашао не код главара и великаша које је намјерно заобишла, но у средишту народа, у црногорским и албанским селима и катунима — тамо гдје ће вазда тећи те јој се за крај неће знати. Та љепота и та поезија личе на ријетко висинско цвијеће што изгледа да више живи од сунца и ваздуха но од шкртних земљиних сокова.

На размеђу патријархализма који онада и индустријске цивилизације што се шири те и црногорска брда заплускује, записујући крепким стилем као записе у камену приче скраћене на најбитније — је ли овај бивши хајдук, насљедник Лакића Лаковића, што је годинама зимовао по туђим кућама и склањао се по пећинама око Мораче и Мале ријеке, хтио само да спаси од заборава свијетле примјере и поучне догађаје, или је имао дубље намјере?... Је ли можда предвиђао наилазак тежих времена, лукавијих искушења, деморализација и издаја, је ли зато спремао за борце нових покољења примјере за углед и окрепљења — на та питања и на друга одговориће анализе овог данашњег или будућних сусрета.

Са жељом да чујемо неке од тих одговора нашли смо се на овом састанку који се отвара.

Summary

FOREWORD

by Mihailo Lalić

The writer and academician Mihailo Lalić greeted the participants of the symposium organized by the Montenegrin Academy of Arts and Sciences on the occasion of the eightieth anniversary of the death of the famous Montenegrin writer Marko Miljanov. Lalić then pointed out the main features and the lasting value of Marko Miljanov's literary work, citing observations and reviews given by Veljko Petrović and Jovan Skerlić. Lalić particularly emphasized the originality of Duke Marko's work and the beauty of the ethical deeds in the »Examples of Character and Heroism«. He said:

»In these eighty years since the *Examples* were published we have witnessed periods of anemia, atony, shrysanthemums, orchids and other European fads, and many of those artificial gardens wilteo away, but the beauty of the ethical deeds written down by Marko's hand in his vigorous style survived them and all the panegyrics about them, and remained to invigorate us with the mountain air...« Pointing out that Miljanov's work was created »at the boundary of decreasing patriarchy and expanding industrial civilization which reached even the Montenegrin mountains«, Lalić emphasized that works of this unique writer are characterized by »vigorous style, like writings in stone«.